

Ο αντισημιτισμός στον 20ό αιώνα

Ενότητα 4^η : Ο μοντέρνος αντισημιτισμός

Μαρία Καβάλα

Ιστορικός, μεταδιδακτορική διδάσκουσα
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός

Η όξυνση των αντιθέσεων στην τσαρική
Ρωσία και τα Πρωτόκολλα των Σοφών της
Σιών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα ενότητας

1. Ο μοντέρνος αντισημιτισμός
 - i. Τα πογκρόμ 1903-1905
 - ii. Τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών» και η Οκτωβριανή επανάσταση
 - iii. Το ελληνικό παράδειγμα

Σκοποί ενότητας

- Να γίνει κατανοητό ότι οι ιδέες, οι πολιτικές και οι καταστάσεις που οδηγούν σε διακρίσεις ενάντια σε κοινωνικές κατηγορίες και ομάδες είναι ιστορικές διαδικασίες και ότι ο μοντέρνος αντισημιτισμός είναι μία κατεξοχήν τέτοια διαδικασία.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (1/17)

Ο Νικόλαος Β΄ της Ρωσίας (18 Μαΐου 1868 – 17 Ιουλίου 1918) υπήρξε ο τελευταίος αυτοκράτορας της Ρωσίας, Βασιλιάς της Πολωνίας και Μεγάλος Δούκας της Φινλανδίας. Κυβέρνησε από το 1894 μέχρι τη αναγκαστική παραίτησή του από τον θρόνο το 1917. Ο Νικόλαος Β΄ αποδείχθηκε ανίκανος να διαχειριστεί μια χώρα που βρισκόταν σε πολιτική αναταραχή καθώς και να διοικήσει τον στρατό της στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η περίοδος της διακυβέρνησης του τελείωσε με την έναρξη της Ρωσικής Επανάστασης το 1917, οπότε και δολοφονήθηκε τόσο αυτός όσο και τα υπόλοιπα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας από τους Μπολσεβίκους, παρά το ότι είχε προηγουμένως παραιτηθεί.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (2/17)

Ο Νικόλαος Β΄ έδειχνε εντυπωσιασμένος από τους μηχανισμούς της δημοκρατίας στη Δυτική Ευρώπη (όταν για παράδειγμα είχε παρακολουθήσει το αγγλικό κοινοβούλιο), ωστόσο γύρισε την πλάτη του σε οποιαδήποτε ιδέα παραχώρησης δύναμης στους εκλεγμένους αντιπροσώπους στη Ρωσία.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (3/17)

Παράλληλα με τις φιλειρηνικές μεθοδεύσεις του, ο Νικόλαος Β΄ συναίνεσε στη χάραξη επεκτατικής εξωτερικής πολιτικής ως προς την Άπω Ανατολή (ρωσική συμμετοχή στη διανομή της Κίνας), πολιτική που έφερε τη χώρα του αντιμέτωπη με την ανερχόμενη δύναμη της Ιαπωνίας.

Κατάληξη του πολύχρονου ανταγωνισμού στην περιοχή υπήρξε ο Ρωσοϊαπωνικός Πόλεμος του (1904-1905), που τελείωσε με θεαματική νίκη των Ιαπώνων και προκάλεσε αλυσιδωτές αντιδράσεις στο εσωτερικό της Ρωσίας.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (4/17)

Η εθνική ταπείνωση, συνδυασμένη με τη γενικότερη δυσαρέσκεια των φιλελεύθερων πολιτικών δυνάμεων και την οικονομική εξουθένωση των λαϊκών στρωμάτων, μετουσιώθηκε σε επαναστατικό κίνημα, που κλόνισε σοβαρά τις βάσεις του τσαρικού καθεστώτος.

Η αιματηρή καταστολή του κινήματος εκείνου, στην οργάνωση του οποίου είχαν συμβάλει σημαντικά οι μπολσεβίκοι του Λένιν, απλώς ανέβαλε την ήδη προδιαγεγραμμένη πορεία προς την ανατροπή της πολιτειακής και κοινωνικής τάξης στη Ρωσία.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (5/17)

Η Οχράνα ή Υπηρεσία για την προστασία της Δημόσιας Ασφαλείας και Τάξης ήταν σώμα μυστικής αστυνομίας της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και τμήμα του Υπουργείου Εσωτερικών Υποθέσεων στα τέλη του 19ου αιώνα, επιβληθούμενη από το *Ειδικό Σώμα της Αστυνομίας*. Δημιουργήθηκε το 1880 στην θέση του άδοξου *Τρίτου Τμήματος της Καγκελαρίας της Αυτού Μεγαλειότητας Αυτοκράτορα της Ρωσίας*.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (6/17)

Σχηματίστηκε για να καταπολεμήσει την πολιτική τρομοκρατία και την επαναστατική δραστηριότητα της αριστεράς.

Η Οχράνα διατηρούσε γραφεία σε όλη τη Ρωσική Αυτοκρατορία και διέθετε μια σειρά από δορυφόρους - υπηρεσίες στο εξωτερικό, οι οποίες κυρίως ασχολούνταν με την παρακολούθηση των δραστηριοτήτων των Ρώσων επαναστατών, κατεξοχήν στο Παρίσι, όπου είχε τη βάση του ο Πιοτρ Ρατσκόφσκι (1884-1902), επικεφαλής της υπηρεσίας αυτής.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (7/17)

Η Οχράνα επιχείρησε να διασπάσει το εργατικό κίνημα με τη δημιουργία κατευθυνόμενων από την αστυνομία εργατικών σωματείων.

Μεγάλης σημασίας είναι το γεγονός της *Ματωμένης Κυριακής (1905)*, όταν αυτοκρατορικοί φρουροί σκότωσαν εκατοντάδες άοπλους διαδηλωτές που έκαναν παρέλαση κατά τη διάρκεια μιας διαδήλωσης που οργανώθηκε από τον Πατέρα Γκαπόν, ο οποίος συνεργαζόταν με την Οχράνα, και τον Πιοτρ Ρούτενμπεργκ.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (8/17)

Ωστόσο, η εκρηκτική επαναστατική κατάσταση στη χώρα επιδεινώθηκε από την ήττα του στρατού και του ναυτικού στο ρωσο-ιαπωνικό πόλεμο, τους πυροβολισμούς εναντίον των εργαζομένων στις 9 Ιανουαρίου του 1905 και από τις αγροτικές ταραχές και τις πολιτικές απεργίες.

Το σχέδιο του Λένιν ήταν η προετοιμασία ενός ένοπλου ξεσηκωμού των μαζών κατά του τσαρικού καθεστώτος και η δημιουργία μιας προσωρινής κυβέρνησης για να οργανώσει την επαναστατική δημοκρατική δικτατορία των εργατών και των αγροτών. Το τρίτο συνέδριο του κόμματος, που αποτελούνταν αποκλειστικά από Μπολσεβίκους (Μάιος 1905), πέρασε ένα νέο αγροτικό πρόγραμμα που περιέλαβε την κατάσχεση της ιδιοκτησίας των γαιοκτημόνων.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (9/17)

Ανάμεσα σε άλλες δραστηριότητες η Οχράνα ήταν υπεύθυνη και για την κατασκευή του παραπλανητικού έργου *Τα Πρωτόκολλα των Πρεσβύτερων (Σοφών) της Σιών*. Στο θέμα αυτό αναφέρεται και το μυθιστόρημα του Ουμπέρτο Έκο *Το κοιμητήριο της Πράγας*. Τα έργα αυτά δεν υπάρχει αμφιβολία ότι χρησιμοποιήθηκαν από τη ρωσική μυστική αστυνομία (Οχράνα) ως μέσο για να ενισχυθεί η θέση του Τσάρου Νικολάου II και να δυσφημιστούν οι μεταρρυθμίσεις των φιλελευθέρων που υπερασπίζονταν τα δικαιώματα μειονοτήτων μαζί και αυτά των Εβραίων. Στον απόηχο των γεγονότων αυτών, η αντιδραστική οργάνωση «Ένωση του ρωσικού έθνους» προσπάθησε να υποκινήσει το λαϊκό αίσθημα εναντίον των Εβραίων, οι οποίοι κατηγορήθηκαν για την Επανάσταση και το Σύνταγμα.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (10/17)

Κατά τη διάρκεια της υπόθεσης Dreyfus (1893 -1895), πράκτορες της Οχράνα στο Παρίσι επιμελήθηκαν τα προηγούμενα έργα των Joly και Goedsche σε μια νέα έκδοση που ονομάστηκε «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών». Το χειρόγραφο των πρωτοκόλλων ήρθε στη Ρωσία το 1895 και τυπώθηκε ιδιωτικά το 1897.

Τα «Πρωτόκολλα» δημοσιεύθηκαν για πρώτη φορά στα ρωσικά και σε συντετμημένη μορφή το 1903, στην αντισημιτική εφημερίδα «Znamia». Ήταν λίγος καιρός μετά το πογκρόμ εναντίον των εβραίων του Kichinev (Βεσσαραβία) και η δημοσίευση δεν ήταν άσχετη με το γεγονός.

Δύο χρόνια αργότερα περιελήφθησαν στο σύνολό τους ως αυθεντικά ντοκουμέντα σε ένα βιβλίο που αναφερόταν στην επικείμενη έλευση του Αντίχριστου και στην καταστροφή της χριστιανοσύνης και του κόσμου. Συγγραφέας του έργου ήταν ένας αμφιλεγόμενος ορθόδοξος μυστικιστής λόγιος, ο Serguei Alexandrovich Nilus.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (11/17)

Το βιβλίο του Nilus προκάλεσε αρχικά κάποιο ενδιαφέρον καθώς οι κοινωνικοπολιτικές ανακατατάξεις στη Ρωσία και τα γεγονότα του 1905 ευνοούσαν την ανασφάλεια και την αναταραχή ενώ ο αντισημιτισμός ήταν έκδηλος.

Η ιδέα της ευρύτερης διακίνησης απορρίφθηκε μετά την παρέμβαση του υπουργού P. A. Stolypine ο οποίος ανέθεσε έρευνα προκειμένου να διαπιστωθεί η προέλευση του ντοκουμέντου.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (12/17)

Τα πογκρόμ του 1903-1905

Τα πρώτα πογκρόμ της δεκαετίας του 1880 προκάλεσαν την παγκόσμια κατακραυγή και, σε συνδυασμό με σκληρούς νόμους, οδήγησαν στη μαζική μετανάστευση των Εβραίων. Δύο εκατομμύρια Εβραίοι τράπηκαν σε φυγή μεταξύ των ετών 1880 και 1914, πολλοί από τους οποίους κατέφυγαν στις Η.Π.Α..

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (13/17)

Τα πογκρόμ του 1903-1905 (συνέχεια)

Ένα πολύ πιο αιματηρό κύμα πογκρόμ ξέσπασε ανάμεσα στα 1903-1906, αφήνοντας περίπου 2.000 Εβραίους νεκρούς και πολύ περισσότερους τραυματίες, καθώς οι Εβραίοι πήραν τα όπλα για να υπερασπιστούν τις οικογένειες και τις περιουσίες τους από τους επιδρομείς.

Το 1905 το πογκρόμ κατά των Εβραίων στην Οδησό ήταν το πιο σοβαρό της περιόδου, με εκθέσεις να αναφέρουν έως 2.500 Εβραίους θύματα.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (14/17)

Τα πογκρόμ του 1903-1905 (συνέχεια)

Μετά τη δημοσίευση του Μανιφέστου του Τσάρου της 17ης Οκτώβρη του 1905, τα πογκρόμ ξέσπασαν σε 660 πόλεις, κυρίως στην σημερινή Ουκρανία, στη Νότια και Νοτιοανατολική περιοχή των Ορίων εγκατάστασης. Αντίθετα, δεν υπήρχαν πογκρόμ στην Πολωνία ή τη Λιθουανία. Υπήρχαν επίσης πολύ λίγα περιστατικά στη Λευκορωσία. Υπήρχαν και 24 πογκρόμ εκτός των «Ορίων εγκατάστασης», αλλά αυτά στρέφονταν κατά των επαναστατών και όχι των Εβραίων.

Ο μεγαλύτερος αριθμός των πογκρόμ ήταν στο Chernignon στη βόρεια Ουκρανία. Τα πογκρόμ εκεί τον Οκτώβριο του 1905 στοίχισαν τη ζωή σε 800 εβραίους, οι υλικές ζημιές υπολογίζονται σε 70.000.000 ρούβλια. 400 σκοτώθηκαν στην Οδησό, πάνω από 150 στο Rostov-on-Don, 67 στην Yekaterinoslav, 54 στο Μινσκ, 30 στην Συμφερούπολη-πάνω από 40, στην Όρσα - πάνω από 30.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (15/17)

Τα πογκρόμ του 1903-1905 (συνέχεια)

Το 1906, τα πογκρόμ συνεχίστηκαν: Ιανουάριος - σε Gomel, Ιούνιος - σε Belostok (περίπου 80 νεκροί), τον Αύγουστο - σε Siedlce (περίπου 30 νεκροί). Η αστυνομία και το στρατιωτικό προσωπικό ήταν μεταξύ των δραστών.

Σε πολλά από αυτά τα περιστατικά οι πιο επιφανείς συμμετέχοντες ήταν εργάτες των σιδηροδρόμων, βιομηχανικοί εργάτες, και μικροί καταστηματάρχες και τεχνίτες, και (αν η πόλη ήταν λιμάνι του ποταμού (π.χ. Dnipropetrovsk) ή λιμάνι (π.χ. Κερτς)), λιμενεργάτες. Οι αγρότες πήρανε μέρος κυρίως στη λεηλασίες.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (16/17)

Τα πογκρόμ του 1903-1905 (συνέχεια)

Ως αντίδραση στα πογκρόμ και σε άλλους διωγμούς της Τσαρικής περιόδου, οι Εβραίοι ολοένα και περισσότερο δραστηριοποιούνταν πολιτικά.

Η Γενική Εβραϊκή Εργατική Ένωση και η συμμετοχή των Εβραίων στα Μπολσεβικικά κινήματα αποτελούσε απόρροια των πογκρόμ. Παρόμοια, η οργάνωση εβραϊκών συνδέσμων αυτοάμυνας (τα οποία ανέκοψαν τους πογκρομιστές σε κάποια σημεία κατά το δεύτερο πογκρόμ του Κίσινεφ) όπως η Χιμπάτ Σιών οδήγησε όπως ήταν φυσικό στην ισχυρή αποδοχή του Σιωνισμού ειδικά από τους Ρωσοεβραίους.

Ο μοντέρνος αντισημιτισμός (17/17)

Τα πογκρόμ του 1903-1905 (συνέχεια)

Τα πρωτόκολλα ήταν, λοιπόν, μέρος μιας εκστρατείας προπαγάνδας που συνόδευσε τα πογκρόμ του 1905 εμπνευσμένη από την Οχράνα.

Ένα κείμενο παραλλαγή των πρωτοκόλλων, δόθηκε στη δημοσιότητα από τον George Butmi το 1906 και ξανά το 1907. Η έκδοση του 1906 βρέθηκε στη συλλογή του Τσάρου, αν και είχε ήδη αναγνωρίσει το έργο ως πλαστό.

Σε μεταγενέστερες εκδόσεις του, ο Nilus ισχυρίστηκε ότι τα πρωτόκολλα είχαν διαβαστεί κρυφά στο Πρώτο Σιωνιστικό Συνέδριο στη Βασιλεία το 1897, ενώ ο Butmi, στην έκδοση του βιβλίου του, έγραψε ότι δεν είχαν καμία σχέση με το νέο κίνημα του σιωνισμού, αλλά, μάλλον, ήταν μέρος της μασονικής συνωμοσίας.

1. Τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών» και η Οκτωβριανή επανάσταση

Κομβικό σημείο στη χρήση των Πρωτοκόλλων αποτέλεσε η Επανάσταση του 1917. Η μετατόπιση από τον «εβραίο συνωμότη» στον «εβραιομπολσεβίκο συνωμότη» έγινε εύκολα και τα «Πρωτόκολλα» εμφανίστηκαν ως ένα αποκαλυπτικό ντοκουμέντο για τις προθέσεις των εβραίων να κατακτήσουν τον κόσμο με κάθε μέσο, αυτήν τη φορά μέσω του κομμουνισμού.

2. Τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών» και η Οκτωβριανή επανάσταση

Το 1921 ο Philip Graves, δημοσιογράφος των «London Times», διεξήγαγε έρευνα για τα «Πρωτόκολλα». Με βάση πληροφορίες και υλικό που συνέλεξε, το κείμενο ήταν πλαστογράφημα κατασκευασμένο στο Παρίσι με πρωτοβουλία της Οχράνα, της ρωσικής μυστικής αστυνομίας και του προϊσταμένου της Pierre Ivanovitch Ratchkovski.

Πρώτη ύλη για τη δημιουργία των «Πρωτοκόλλων» απετέλεσε ένα παλαιότερο έργο, *Ο Διάλογος στον Αδη ανάμεσα στον Μακιαβέλι και τον Μοντεσκιέ*, ένας λίβελος κατά του Ναπολέοντα Γ που δημοσιεύθηκε ανώνυμα το 1864 και ανήκε στον Maurice Joly.

3. Τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών» και η Οκτωβριανή επανάσταση

Μετά την Οκτωβριανή επανάσταση του 1917, οι αντιδραστικές τάξεις του στρατού έκαναν εκτεταμένη χρήση των πρωτοκόλλων για να υποκινήσουν εκτεταμένες σφαγές των Εβραίων στη ρωσική επικράτεια.

Την ίδια στιγμή, ρώσοι πρόσφυγες έφεραν τα πρωτόκολλα στη Δυτική Ευρώπη, όπου η έκδοση του Nilus χρησίμευσε ως βάση για πολλές μεταφράσεις, αρχής γενομένης από το 1920. Ωστόσο, αμέσως μετά την εμφάνισή τους στο Λονδίνο το 1920, ο Lucien Wolf τα παρουσιάζει ως προϊόν λογοκλοπής των Joly και Goedsche, σε ένα φυλλάδιο του Ισραηλιτικού Συμβουλίου των Αντιπροσώπων.

Το επόμενο έτος, το 1921, η ιστορία της πλαστογραφίας δημοσιεύθηκε σε μια σειρά άρθρων στους Times του Λονδίνου από τον Philip Grave, ανταποκριτή της εφημερίδας στην Κωνσταντινούπολη, όπως αναφέραμε νωρίτερα.

4. Τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών» και η Οκτωβριανή επανάσταση

Ένα ολόκληρο βιβλίο που τεκμηριώνει την πλαστογραφία δημοσιεύθηκε επίσης το ίδιο έτος στις Ηνωμένες Πολιτείες από τον Herman Bernstein (Η αλήθεια για τα "Πρωτόκολλα της Σιών". Επανεκδοση με μια εισαγωγή από τον Norman Cohn NY: Ktav Publishing House, 1971).

Η σχετικά πρώιμη ανάδειξη της πλαστότητας των «Πρωτοκόλλων» δεν αναχαίτισε την εξαιρετικά «επιτυχημένη» πορεία τους, γεγονός που αποτυπώνει την ισχύ, τη διαπλοκή αλλά και τη μετάλλαξη μιας σειράς φαινομένων.

Σε μια μακρά διαδρομή, ο μεσαιωνικός θρησκευτικός αντισημιτισμός αναζωογονήθηκε και μετεξελίχθηκε στο πλαίσιο των νέων μορφών εβραιοφοβίας που γέννησε ο νεωτερικός κόσμος ενώ το φάντασμα της Ρωσικής Επανάστασης στοίχειωσε τις δυτικές ελίτ και καλλιέργησε το έδαφος για την αναζήτηση νέων «αποδιοπομπαίων τράγων». (Έφη Γαζή, Το Βήμα, 24/6/2007)

5. Τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών» και η Οκτωβριανή επανάσταση

Τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών» έγιναν διεθνές μπεστ σέλερ στον Μεσοπόλεμο παρά τις αποδείξεις του Philip Graves για την πλαστότητά τους.

Μεσοπόλεμος

Προβάλλουν την προφητική αξία του ντοκουμέντου.

Γαλλία. Δεκέμβριος 1920 Urbain Gokier, La Vielle France, «Σημασία δεν έχει η γνησιότητα των Πρωτοκόλλων, αλλά το γεγονός ότι το προφητικό περιεχόμενό τους, πραγματοποιείται με ακρίβεια μπροστά στα ίδια μας τα μάτια».

6. Τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών» και η Οκτωβριανή επανάσταση

Γερμανία

Μετάφρασή τους από τον Gottfried zur Beek
(ψευδώνυμο του Ludwig Muller)

Ιταλία

1921 Giovanni Preziosi, La Vita Italiana. Αναλύει την προφητική ερμηνεία: «[...] το σχέδιο της πολιτικής κατάκτησης που απεργάστηκε ο καταπιεσμένος και εξεγερμένος σιωνισμός [...] θα αποδεικνυόταν μια προφητική φωνή, η οποία κακώς δεν εισακούστηκε από τον κόσμο, όταν έπρεπε. Σήμερα ένα μέρος του τρομερού αυτού σχεδίου έχει ήδη πραγματοποιηθεί».

7. Τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών» και η Οκτωβριανή επανάσταση.

Γαλλία και πάλι

Ο Επίσκοπος Jouin (1921) θεωρεί τις εβραϊκές αντιδράσεις στη δημοσίευση των Πρωτοκόλλων έμμεση απόδειξη της γνησιότητας ή της ακρίβειας του «ντοκουμέντου».

Το επιχείρημα της προφητικής ή προγνωστικής αξίας του ντοκουμέντου συνδυάζεται συχνά με το επιχείρημα ότι το κείμενο συμφωνεί με τις σταθερές του «εβραϊκού πνεύματος» (Urbain Gohier, Γαλλία, Victor Marsden, Μεγάλη Βρετανία, Theodor Fritsch, Γερμανία, Julius Enoia, Ιταλία, Herman de Vries de Heekenlingen, Ολλανδία).

Το ελληνικό παράδειγμα (1/19)

Στον ελληνικό χώρο η ταύτιση κομμουνισμού με μπολσεβικισμό οριοθετείται περίπου στο 1925, όπου εκδίδεται το βιβλιαράκι *Τι εστί μπολσεβικισμός* του Αριστείδου Ανδρόνικου, τέως γενικού διευθυντή του ελληνικού προξενείου της Πετρούπολης. Πρόκειται για άρθρα, που σε πρώτη μορφή είχαν δημοσιευθεί στην εφημερίδα *Ελεύθερος Τύπος*.

Βασικό επιχείρημα που διατρέχει όλο το έργο είναι η ταύτιση του κομμουνισμού και ιδιαίτερα του μπολσεβικισμού με τον εβραϊσμό, γεγονός που αποδεικνύεται και εικονογραφικώς με την παράθεση πορτρέτων επιφανών μπολσεβίκων.

Τότε συγκροτείται και η αντικομμουνιστική φιλολογία στην Ελλάδα.

Το ελληνικό παράδειγμα (2/19)

Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης

Στις διεκδικούμενες από την Ελλάδα περιοχές στη Μακεδονία, η παρουσία του εβραϊκού στοιχείου ήταν πολύ σημαντική, πράγμα που έκανε την εναντίον τους πολιτική συστατικό της Μεγάλης Ιδέας (Μαργαρίτης, 2005, σ. 38)

Στη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα, οι αντιεβραϊκές τάσεις των οργανώσεων και των οπλαρχηγών περιορίστηκαν από το κέντρο, που δεν επιθυμούσε τη διεύρυνση των εχθρών του. Μετά το 1913 όμως, η εβραϊκή παρουσία τη Θεσσαλονίκη εμφανίστηκε σταδιακά ως εμπόδιο - στην επείγουσα μέσα στη βαλκανική ρευστότητα – εθνική ομογενοποίηση του χώρου

Το ελληνικό παράδειγμα (3/19)

Σε αυτήν την περίοδο υπάρχει αρνητική προδιάθεση του τοπικού χριστιανικού πληθυσμού, με παρονομαστές την καχυποψία και τον ανταγωνισμό, καθώς και μία πολιτική με αντιεβραϊκές διαθέσεις από τη μεριά της πολιτείας, αλλά όχι αυτό που θα λέγαμε συγκροτημένος αντισημιτισμός.

Σε κοινωνικό επίπεδο, στη Θεσσαλονίκη η αντιεβραϊκή στάση διευρύνεται κυρίως με την ανταλλαγή των πληθυσμών και τον ερχομό των προσφύγων. Η εβραϊκή κοινότητα αναδεικνύεται περίπου σε νησίδια διαφοράς μέσα σε έναν χώρο που ομογενοποιείται εθνικά και θρησκευτικά, ενώ ταυτόχρονα εισπράττουν τη γενική δυσαρέσκεια των προσφυγικών στρωμάτων.

Το ελληνικό παράδειγμα (4/19)

Όπως γίνεται συνήθως με την εισαγωγή των ευρωπαϊκών ρευμάτων στη χώρα μας, η εν Ελλάδι σταδιοδρομία των “Πρωτοκόλλων” εγκαινιάστηκε με μια σχετική χρονική καθυστέρηση· γρήγορα ωστόσο έμελλε να αποδειχτεί ότι ο σπόρος έπεσε σε γόνιμο έδαφος.

Η πρώτη γνωστή ελληνική έκδοση του βιβλίου έγινε το 1924 στη Θεσσαλονίκη, όπου η παρουσία μιας συμπαγούς ισπανόφωνης εβραϊκής κοινότητας (40% του πληθυσμού της πόλης κατά την απελευθέρωσή της, σύμφωνα με την επίσημη ελληνική στατιστική τού 1913), η ανάπτυξη ισχυρών σοσιαλιστικών τάσεων ανάμεσα στο εβραϊκό προλεταριάτο κι ο έντονος ανταγωνισμός ελλήνων κι εβραίων επιχειρηματιών για τον οικονομικό έλεγχο της πόλης παρέχουν όλες τις προϋποθέσεις για την υπόθαλψη ενός αντισημιτικού ρεύματος. Για τη μαζική διάδοσή του θα χρειαστεί ωστόσο να περιμένουμε ως το 1928: επανέκδοσή του στη Θεσσαλονίκη, παράλληλη κυκλοφορία του από τις εκδόσεις “Δράσις”, δημοσίευσή του σε συνέχειες από τις εφημερίδες “Μακεδονία” και “Φως” της συμπρωτεύουσας... Νέες επανεκδόσεις (της “Δράσεως”) αναφέρονται για το 1934 και το 1940. (iospress)

Το ελληνικό παράδειγμα (5/19)

Η Τρία Έψιλον και το πογκρόμ στο συνοικισμό Κάμπελ

Η Ε.Ε.Ε. (Εθνική Ένωση «Η Έλλάς»), η «Τρία Έψιλον», έκανε την εμφάνισή της στη Θεσσαλονίκη, τον Ιανουάριο του 1927 ως αλληλοβοηθητικό σωματείο, με επικεφαλής τον έμπορο, Γ. Κοσμίδη, γνωστό για την αντιεβραϊκή του συμπεριφορά. Η Ε.Ε.Ε. ήταν οργανωμένη ημιστρατιωτικά (στολές, κράνη, γκλομπ, βήμα της χήνας) με αρκετή δύναμη στη Μακεδονία, ενώ συναντάμε παραρτήματά της και στο Βόλο.

Στη μορφή της οργάνωσης μπορούμε να αναγνωρίσουμε επιδράσεις των φασιστικών συλλόγων - σωματείων που δρούσαν σε Μακεδονία και Θεσσαλονίκη. Την ίδια χρονιά έγιναν επεισόδια εναντίον εβραϊκών καταστημάτων από ακραία στοιχεία και τον ίδιο χρόνο εκδόθηκε η αντισημιτική εφημερίδα *Μακεδονία*. Σύμφωνα με τις ίδιες εκτιμήσεις, η συνεχιζόμενη αντιπαλότητα που είχε δημιουργηθεί μεταξύ Εβραίων και προσφύγων οξύνθηκε περισσότερο με την πυρπόληση αρκετών εβραϊκών εμπορικών κέντρων.

Το ελληνικό παράδειγμα (6/19)

Τα περισσότερα μέλη της Ε.Ε.Ε. ήταν άνθρωποι φτωχοί και είχαν συσπειρωθεί εκεί καθώς ως στόχος της οργάνωσης σε αυτήν τη φάση παρουσιαζόταν η βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου και η επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Όμως, στο καταστατικό του 1929, στόχοι ήταν η προστασία της θρησκείας, η προπαρασκευή κάθε έλληνα πολίτη για την αντιμετώπιση οποιασδήποτε ξένης προπαγάνδας και απόπειρας εναντίον της εδαφικής ακεραιότητας του έθνους και η αποκατάσταση του ηθικού του στρατού από το πλήγμα της μικρασιατικής ήττας και της εθνικής συμφοράς καθώς και η ίδρυση Λέσχης, εντευκτηρίου και γραφείου εξεύρεσης εργασίας.

Το ελληνικό παράδειγμα (7/19)

Σύμφωνα με τις ενέργειες και τις εκτιμήσεις ηγετικών στελεχών της οργάνωσης, δύο από τα εμπόδια στην υλοποίηση των στόχων που είχαν τεθεί, ήταν οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης και οι κομμουνιστές, τάσεις που αναπτύχθηκαν στην οργάνωση ιδιαιτέρως από το 1929 και μετά. Προτεινόταν ανοιχτά ο εξοστρακισμός από το κοινωνικό σώμα ως εμποδίων των εκ γενετής αλλόγλωσσων και αλλόθρησκων Εβραίων αλλά και των ελλιπούς εθνικής συνείδησης κομμουνιστών.

Οι τοπικές αρχές στήριζαν την οργάνωση με επίσημες παρουσίες στα εγκαίνια γραφείων της οργάνωσης κεντρικά και τοπικά και φαίνεται ότι η βενιζελική πολιτεία στήριξε κάθε μορφή ομάδας που προήγαγε την ιδέα της εθνικής ομογενοποίησης που είχε έρθει για να αντικαταστήσει τη Μεγάλη Ιδέα.

Το ελληνικό παράδειγμα (8/19)

Το Νοέμβριο του 1933 το σωματείο διασπάστηκε, για να δημιουργηθεί από μια ομάδα του το «Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα – Εθνική Ένωση Ελλάς» με ιδρυτικά μέλη 2 τραπεζικούς υπαλλήλους, 1 δικηγόρο, 1 ιδιωτικό υπάλληλο, 1 δημοτικό υπάλληλο, 1 φοιτητή, 1 φωτογράφο, 1 υποδηματεργάτη, μια σύνθεση που λίγο πολύ διαπερνούσε όλα τα κοινωνικά στρώματα. Το σωματείο αυτοδιαλύθηκε μέσα στο 1935 ενώ το κόμμα στις δημοτικές και βουλευτικές εκλογές της περιόδου 1934 – 1936 δεν απέσπασε σημαντικό ποσοστό ψήφων, για να θεωρηθούν υπολογίσιμη εκλογική δύναμη.

Το ελληνικό παράδειγμα (9/19)

Τον Ιούνιο του 1931 ξέσπασε θόρυβος γύρω από το εβραϊκό σιωνιστικό αθλητικό σωματείο «Μακάμπι» της Θεσσαλονίκης και τη συμμετοχή αντιπροσώπου του σε συνέδριο στη Σόφια, που αμφισβητούσε την ελληνικότητα της Μακεδονίας. Αντιπροσωπεία της Ισραηλιτικής Κοινότητας διαβεβαίωσε το Γενικό Διοικητή Μακεδονίας, Στυλιανό Γονατά, ότι δεν υπήρχε καμία αλήθεια σε ό,τι λεγόταν.

Μάλιστα στον Τύπο δημοσιεύτηκε ανακοίνωση από την κοινότητα απευθυνόμενη στη διανοούμενη μερίδα του ελληνικού λαού, με την οποία ζητούσε να αναλάβει αυτή δράση και να διαφωτίσει τις λαϊκές μάζες για την εσκεμμένη τάση «προς δημιουργίαν συνεχών εβραϊκών ζητημάτων εκ του μη όντος».

Το ελληνικό παράδειγμα (10/19)

Φαίνεται ότι η κοινότητα αντιμετώπιζε μια γενικευμένη εχθρότητα αλλά είχε συγκεκριμένη άποψη για το ποιοι υποκινούνταν σε βιαιοπραγίες εναντίον των Εβραίων: οι λαϊκές μάζες, ο φτωχός κόσμος, οι πρόσφυγες των συνοικισμών. Άνθρωποι ευάλωτοι σε ιδεολογική χειραγώγηση, η οποία τους υπεδείκνυε – κυρίως μέσω του Τύπου και συγκεκριμένα της εφημερίδας *Μακεδονία* και μέσω των παραπάνω οργανώσεων – τους υπαίτιους για την κατάστασή τους. Η *Εφημερίς των Βαλκανίων* διατηρούσε τις επιφυλάξεις της για το θέμα, και είχε μια πιο μετριοπαθή στάση.

Οι διαδόσεις οδήγησαν σε επεισόδια ανάμεσα σε Εβραίους και στην Παμφοιτητική Εθνική Ένωση, εθνικιστική φοιτητική οργάνωση και στην καταστροφή των γραφείων του σωματείου, τη νύχτα και στην κυκλοφορία εμπρηστικής προκήρυξης όπου τονιζόταν η πρόθεση των Εβραίων να εξαφανίσουν τους Έλληνες από προσώπου Γης.

Αποδείξεις για όλα αυτά αποτελούσαν η διαπόμπευση του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄, η ταύτισή τους με κομμουνιστές και κομιτατζήδες, η μη χρήση σταυρών στα κοντάρια των σημαίων, κ ά.

Το ελληνικό παράδειγμα (11/19)

Εικόνα 1. Θύμα του
αντισημιτισμού

Το βράδυ της 29ης Ιουνίου του 1931, περίπου 2000 εθνικιστές, καθοδηγούμενοι από τους φασίστες της Εθνικής Ένωσης Ελλάς, μια παραστρατιωτική οργάνωση, με χαλύβδινα κράνη και ομοιόμορφες στολές (ΕΕΕ ή αλλιώς «Χαλυβδόκρανοι»), είχαν περικυκλώσει τη γειτονιά. Πολλοί απ' αυτούς ήταν ένοπλοι. Μέσα σε μια ώρα καταστράφηκαν έντεκα σπίτια που φιλοξενούσαν 54 άτομα, το σχολείο, το φαρμακείο, το σπίτι του ραβίνου και η συναγωγή. Δεκάδες κάτοικοι τραυματίστηκαν. Ο πρώτος νεκρός ήταν ένας χριστιανός, ο φούρναρης Λεωνίδας Παππάς, ο οποίος πυροβολήθηκε στην κοιλιά, καθώς προσπαθούσε να προστατέψει τους φίλους του ισραηλίτες. Το ίδιο βράδυ δέχτηκε δολοφονική επίθεση και η συνοικία 151. Ο Ισραηλίτης Λεόν Βιντάλ σκοτώθηκε με σφαίρα στο στήθος. Στου Χαριλάου τριάντα περίπου άτομα κατέλαβαν τη συναγωγή.

Το ελληνικό παράδειγμα (12/19)

Στο μεταξύ οι Έφεδροι Αξιωματικοί Θεσσαλονίκης ζήτησαν την παραπομπή των «Μακάμπι» επί εσχάτη προδοσία, ενώ η Ισραηλιτική Κοινότητα με διάβημα προς το Στυλιανό Γονατά ζήτησε τη διάλυση των εθνικιστικών οργανώσεων, θεωρώντας ότι αυτές ήταν υπεύθυνες για όλα τα προβλήματα. Ωστόσο, οι έφεδροι που είχαν συλληφθεί για τα επεισόδια στο γραφείο, αφέθηκαν ελεύθεροι.

Ο Βενιζέλος από την άλλη ζήτησε πληροφορίες από το Γενικό Διοικητή Μακεδονίας και προσπαθώντας να διατηρήσει τις ισορροπίες με τηλεγράφημα αποδοκίμασε «πάσαν εχθρική εκδήλωσιν κατά του τόσο νομιμόφρονος ισραηλιτικού στοιχείου», ενώ ζήτησε να ασκηθεί δίωξη εναντίον των υπευθύνων για τα επεισόδια και εναντίον της εφημερίδας *Μακεδονία*.

Το ελληνικό παράδειγμα (13/19)

Οι ενώσεις εφέδρων από τη Μακεδονία και τη Θράκη εκδήλωναν τη συμπάρασταση τους προς αυτούς της Θεσσαλονίκης, η Αντικομμουνιστική Οργάνωση Νέων Μακεδονίας - Θράκης εξέφραζε τη λύπη της στην Ισραηλιτική Κοινότητα και ο Σύλλογος Φοιτητών διαμαρτυρόταν για την προσπάθεια ορισμένων οργανώσεων να συκοφαντήσουν την εβραϊκή μειονότητα και για τη σκόπιμη παρουσίαση του αγώνα αυτού ως φοιτητικού.

Παρά τις παραπάνω προσπάθειες και αυτήν της αστυνομίας, η κατάσταση παρέμεινε οξυμμένη. Σημειώθηκαν συμπλοκές στον συνοικισμό Χαριλάου, στο Ρεζί Βαρδάρ και στη συνέχεια μπήκε φωτιά στο συνοικισμό Κάμπελ, στις 29 Ιουνίου 1931, όπου οι εβραίοι κάτοικοί του εγκατέλειψαν τα σπίτια τους. Σύμφωνα με μαρτυρίες, η αστυνομία δεν έκανε τίποτε, για να τους υπερασπίσει..

Το ελληνικό παράδειγμα (14/19)

Είναι χαρακτηριστικό ότι τα γεγονότα σημειώθηκαν σε εργατικούς φτωχούς συνοικισμούς. Οι κάτοικοι του συνοικισμού εγκατέλειψαν τα σπίτια τους, ενώ ήρθε στη Θεσσαλονίκη ο υπουργός Δικαιοσύνης, για να διευθετήσει την κατάσταση. Η Ισραηλιτική Κοινότητα απηύθυνε έκκληση στον πρωθυπουργό για προστασία, ενώ, μέσα σε ένα γενικότερο κλίμα φόβου, και οι κάτοικοι του συνοικισμού 151 εγκατέλειψαν τα σπίτια τους. Τύπος, αστυνομία και πολιτεία ήταν καθησυχαστικοί και παρότρυναν τους Εβραίους να επιστρέψουν σε αυτά. Το πολιτικό γραφείο του πρωθυπουργού εξέφραζε τη συμπάθειά του προς αυτούς και η κοινότητα αντίστοιχα ευχαριστούσε το Βενιζέλο. Τα γεγονότα δημοσιεύθηκαν και σε εφημερίδες της Ευρώπης διογκωμένα, όπως σημείωνε η τοπική εφημερίδα.

Το ελληνικό παράδειγμα (15/19)

Σύμφωνα, πάντως, με εκθέσεις της αστυνομίας που δημοσιεύτηκαν στον Τύπο, έγιναν συλλήψεις και άρχισαν ανακρίσεις. Πρώτοι συλληφθέντες ήταν μέλη της Αντικομμουνιστικής Κίνησης Καλαμαριάς. Δύο από αυτούς αναγνωρίστηκαν από μάρτυρες. Το γεγονός ότι είχαν ανάμειξη στα επεισόδια πρόσφυγες δεν ήταν τυχαίο.

Άλλωστε, πρόσφυγες ήταν και τα περισσότερα μέλη της Ε.Ε.Ε. Οι πρόσφυγες των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, στην προσπάθειά τους να ξεκινήσουν από την αρχή τη ζωή τους και έχοντας φτάσει ως «γνήσιοι» Έλληνες στην πατρώα γη, θεωρούσαν τους «ξένους» Εβραίους ως εμπόδιο στα σχέδιά τους. Αυτό το ιδεολόγημα καλλιεργούνταν μέσα από το λόγο του Τύπου αλλά και των εθνικιστικών οργανώσεων.

Το ελληνικό παράδειγμα (16/19)

Ήταν ο Φαρδής που, μέσα από την εφημερίδα *Μακεδονία*, της οποίας ήταν διευθυντής, το 1931 είχε ξεκινήσει την αντιεβραϊκή εκστρατεία, κατηγορώντας τη σιωνιστική πολιτιστική λέσχη των Μακκαβαίων για συνεργασία με τη Βουλγαρία. Το 1932 ο ίδιος είχε κυκλοφορήσει συνοδευτικά με την εφημερίδα την έκδοση της σειράς «Ιστορικά σκίτσα», μια πολύτομη ιστορία της πόλης που θα είχε στόχο τη διδασκαλία της ιστορίας της στο λαό της και ιδιαίτερα στους νέους κατοίκους της, τους πρόσφυγες. Είναι ενδεικτικό για το πώς θα παρουσίαζε την ιστορία της πόλης η σειρά, το ότι ξεκινούσε με την επίσκεψη του Απόστολου Παύλου στη Θεσσαλονίκη, το 54 μ.Χ. και τις επιθέσεις της τότε εβραϊκής κοινότητας εναντίον του. (Βλ. Φαρδής Νίκος, *Θεσσαλονίκη*, βιβλιοθήκη εφημ. *Μακεδονία*, Ιστορικά σκίτσα, σειρά 1, αρ. 1, Θεσσαλονίκη 1932).

Το ελληνικό παράδειγμα (17/19)

Την περίοδο αυτή οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης κατηγορούνται ότι αρνούνται να μάθουν την ελληνική γλώσσα, άρα να αφομοιωθούν πολιτιστικά, και ότι αυτό ισοδυναμούσε με εθνική προδοσία. Ήδη από το 1928 είχε κυκλοφορήσει το βιβλίο του αρθρογράφου της εφημερίδας, Αριστεΐδη Ανδρόνικου, *Ο Ιούδας διαμέσου των αιώνων. Οι αφανείς εχθροί της ανθρωπότητας*, Εν Αθήναις, Μέλισσα, 1928.

Το ελληνικό παράδειγμα (18/19)

Τελικά ο δημοσιογράφος Νίκος Φαρδής κατηγορήθηκε για ηθική αυτουργία. Ο ίδιος δήλωσε ότι θεωρεί τη στάση των «Μακάμπι» προδοτική.

Κλήθηκαν, ακόμη, ο πρόεδρος της Ε.Ε.Ε., ο γραμματέας και ο διευθυντής Τύπου της οργάνωσης, οι οποίοι δήλωσαν ότι δεν είχαν σχέση με τα επεισόδια. Παρότι στο τέλος Σεπτεμβρίου, οι κατηγορίες άλλαξαν, καθώς από τα τραύματα προκλήθηκαν θάνατοι και οι κατηγορούμενοι αντιμετώπιζαν πια το κακουργιοδικείο.

Τελικά, οι τρεις κατηγορούμενοι, Κοσμίδης, Χαριτόπουλος και Φαρδής απαλλάχτηκαν. Ακολούθησε θερμότερη υποδοχή από το δ.σ. της Ε.Ε.Ε. και εκατοντάδες οπαδοί της τους υποδέχτηκαν με επικεφαλής την ορχήστρα του Παπάφειου Ορφανοτροφείου στο σιδηροδρομικό σταθμό, από όπου οδηγήθηκαν με θριαμβευτική πομπή στα γραφεία της οργάνωσης.

Το ελληνικό παράδειγμα (19/19)

Για την απήχηση που είχαν τα συγκεκριμένα γεγονότα είναι χαρακτηριστικό και αυτό που δήλωσε τον Απρίλιο του 1932 ο συνήγορος της Ε.Ε.Ε., ότι «πριν από το Κάμπελ η Ε.Ε.Ε. είχε 12 παραρτήματα και 3.000 μέλη (στη Θεσσαλονίκη), τώρα έχει 27 παραρτήματα και 7.000 μέλη».

Επρόκειτο για μια ανοιχτή σύγκρουση προσφύγων και Εβραίων καθώς τα περισσότερα μέλη της Ε.Ε.Ε. ήταν πρόσφυγες, σύγκρουση η οποία παρέσυρε περισσότερο κόσμο σε μια αρνητική θεώρηση για τους Εβραίους, όπως έδειξε η αύξηση των μελών και των παραρτημάτων της Ε.Ε.Ε., η αθώωση των κατηγορουμένων για ηθική αυτουργία και η πανηγυρική υποδοχή τους μετά τη δίκη στην πόλη.

Βιβλιογραφία

- Έφη Γαζή, « Αιχμάλωτοι του αντισημιτισμού », *Το Βήμα*, 24/6/2007
- Καβάλα Μαρία, « Η Θεσσαλονίκη στη γερμανική Κατοχή: Κοινωνία, οικονομία, διωγμός εβραίων », διδακτορική διατριβή, πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο 2009.
- Katz Jacob, *From prejudice to destruction. Anti-Semitism, 1700-1933*, Harvard University Press, Κέμπριτζ Μασαχουσέτη 1980.
- Μαργαρίτης Γιώργος, *Ανεπιθύμητοι συμπατριώτες. Στοιχεία για την καταστροφή των μειονοτήτων στην Ελλάδα, Εβραίοι, Τσάμηδες*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2005.
- Μπουρνάζος Στρατής, « Το ελληνικό αντικομμουνιστικό έντυπο (1925 – 1967). Μια πρώτη προσέγγιση », *Αρχειοτάξιο*, 5, Μάιος 2003, σ. 52 - 63.

Βιβλιογραφία

- Τσιρώνης Θεοδόσης, «Η οργάνωση Εθνική Ένωσις “Η Ελλάς” (Ε.Ε.Ε.) στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου (1927 - 1936). Τα καταστατικά και η δράσης της», *Επιστημονική Επετηρίδα του Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης του Δήμου Θεσσαλονίκης*, τ. 6, Κ.Ι.Θ., Θεσσαλονίκη 2002, σ. 293 - 313.
- Ψαρράς Δημήτρης, *Το μπεστ σέλερ του μίσους. Τα "Πρωτόκολλα των σοφών της Σιών" στην Ελλάδα, 1920-2013*, [Πόλις](#), Αθήνα 2013
- «Η δική μας Μακαμπί», *Ελευθεροτυπία*, 22/04/2000. Διαθέσιμο στο www.iospress.gr. Τελευταία πρόσβαση στις 25/08/2015.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

- Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:
- Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες
- Εικόνα 1: copyright,
https://www.google.gr/search?q=%CF%80%CE%BF%CE%B3%CE%BA%CF%81%CE%BF%CE%BC&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0CAcQAUoAWoVChMIy7uodvExwIVwYssCh19SQMh&biw=1280&bih=689#tbm=isch&q=%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%B1+%CF%80%CE%BF%CE%B3%CE%BA%CF%81%CE%BF%CE%BC&imgsrc=4ocW_S104LU4uM%3A

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μαρία Καβάλα. «Ο αντισημιτισμός στον 20ό αιώνα. Ο μοντέρνος αντισημιτισμός». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS366/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Μαρία Ραμματά
Θεσσαλονίκη, χειμερινό εξάμηνο 2014-2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

